

VENKOV A PODDANSKÉ PRÁVO

Jakub Razim

Obsah:

- beneficiální systém**
- hradská soustava**
- kolonizace**
- emfyteuse**
- vrchnostenská správa a soudnictví**
- poddanství**

Beneficiární systém

- **družina** (Graus)
- **úřední beneficia** (Žemlička)
- termín: Russocki
- pův.: VM
- **def. znaky:**
 - neexistence většího soukromého vlastnictví
 - politická elita žije z podílu na důchodech státu, které jsou ji odměnou za službu panovníkovi
- **organizační pilíře:**
 - hradské zřízení (Žemlička)
 - služebná organizace (Třeštík) X velkostatek (Petráček)
- **materiální pilíře:** 1. veřejná břemena obyvatelstva, 2. výnosy knížecího hospodaření, 3. regály a monopoly

Lokální správa (*civitates – provinciae*)

- **Chronologie dle Slámy:**

1. Bořivoj → upevnění přemysl. hegemonie ve středních Čechách s pomocí VM
2. Spytihněv I. → přemysl. doména ve středních Čechách (Tetín, Libušín, Mělník, S. Boleslav, Lštění)
3. Boleslav I. → likvidace okolních knížat, expanze přemysl. hradské organizace do zbytku Čech
4. Břetislav I. → stabilizace hradištní sítě

- **hradiště** → opevněná mocenská centra

- fce: správní, soudní, ekon., voj., nábožen.

- **hradská správa** → správce/kastelán + od 12. stol. další úředníci a služebný personál

- **dvorce/vilikace** → panovnická doména organizovaná do dvorců

Dvorce (Žemlička)

- **typologie:**
 - **lovecké** → malý hosp. význam
 - **hradské** → řemeslná produkce
 - **hospodářské** → spádová střediska zeměděl. výroby, opěrné body na cestách

Služebná organizace (Třeštík-Krzemienska)

- vznik v 11. stol. v době vnitřní konsolidace
- pro potřeby družiny a knížete
- síť vesnic s produkční specializací → 5 skupin:
 - dvorská služba
 - lovecká služba
 - chov knížecího dobytka
 - zeměděl. specialisté (vinaři, včelaři, rybáři)
 - řemeslníci
- způsob práce:
 - dle potřeby (na dvoře)
 - týdenní služba

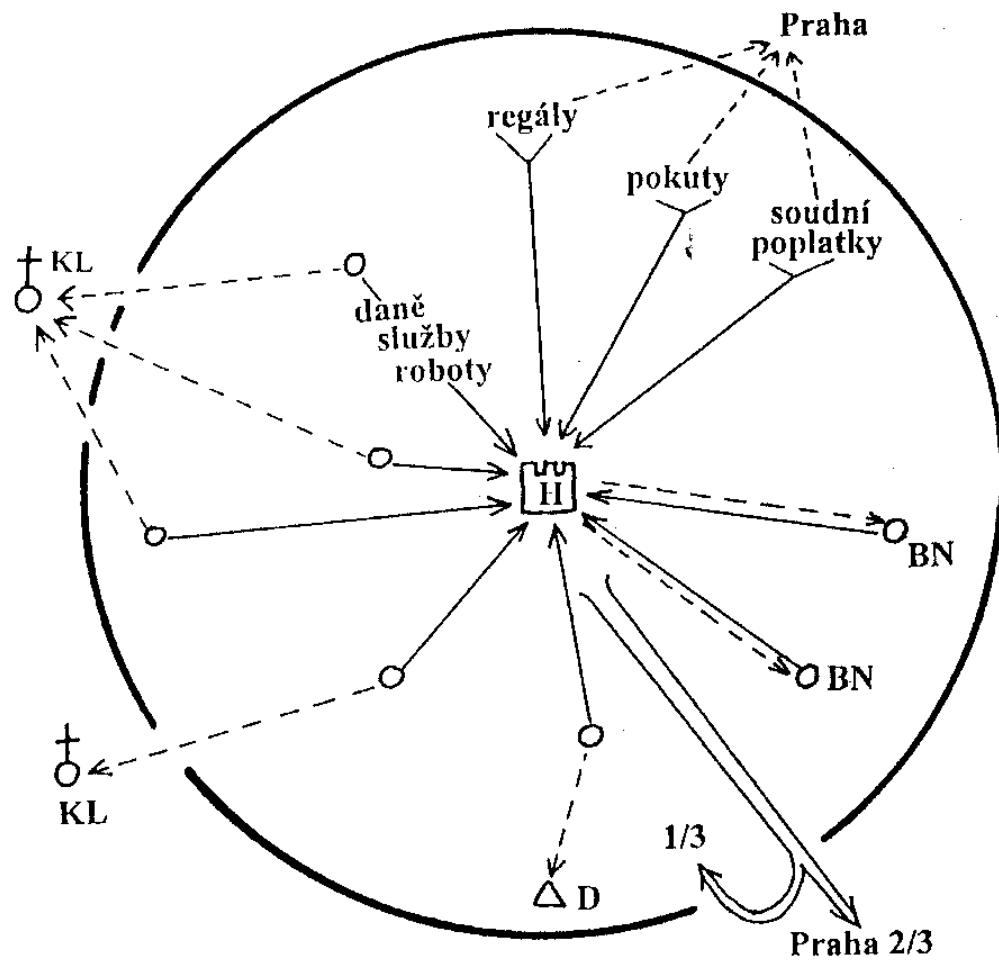
Úředníci

HRADIŠTĚ:

- správce/kastelán
- sudí
- vilik
- komorník
- arcikněz
- služebný personál

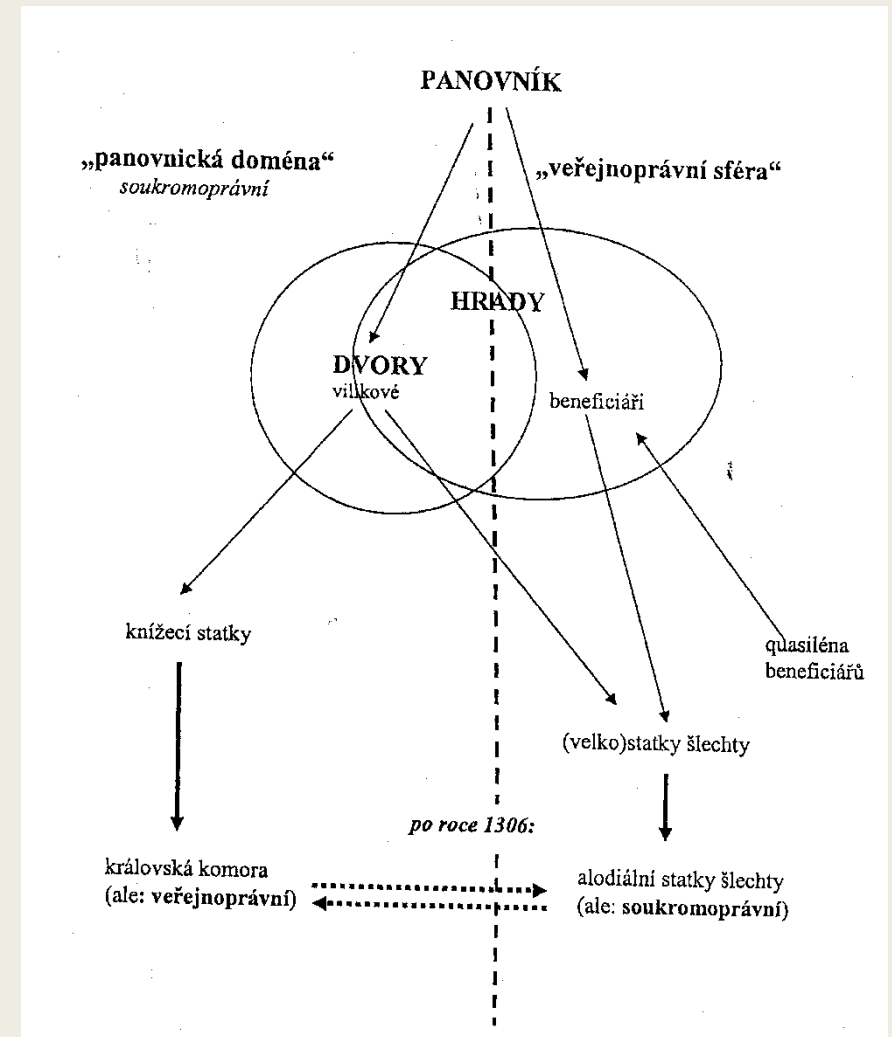
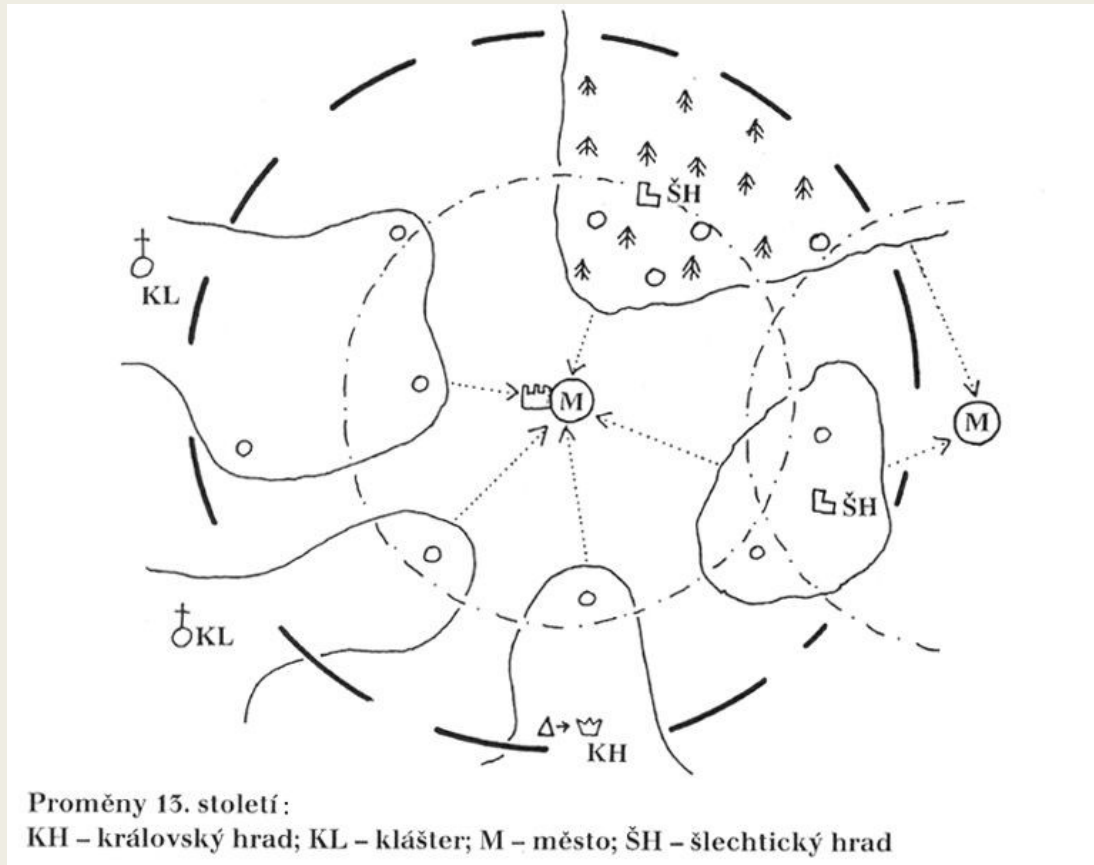
DVORY:

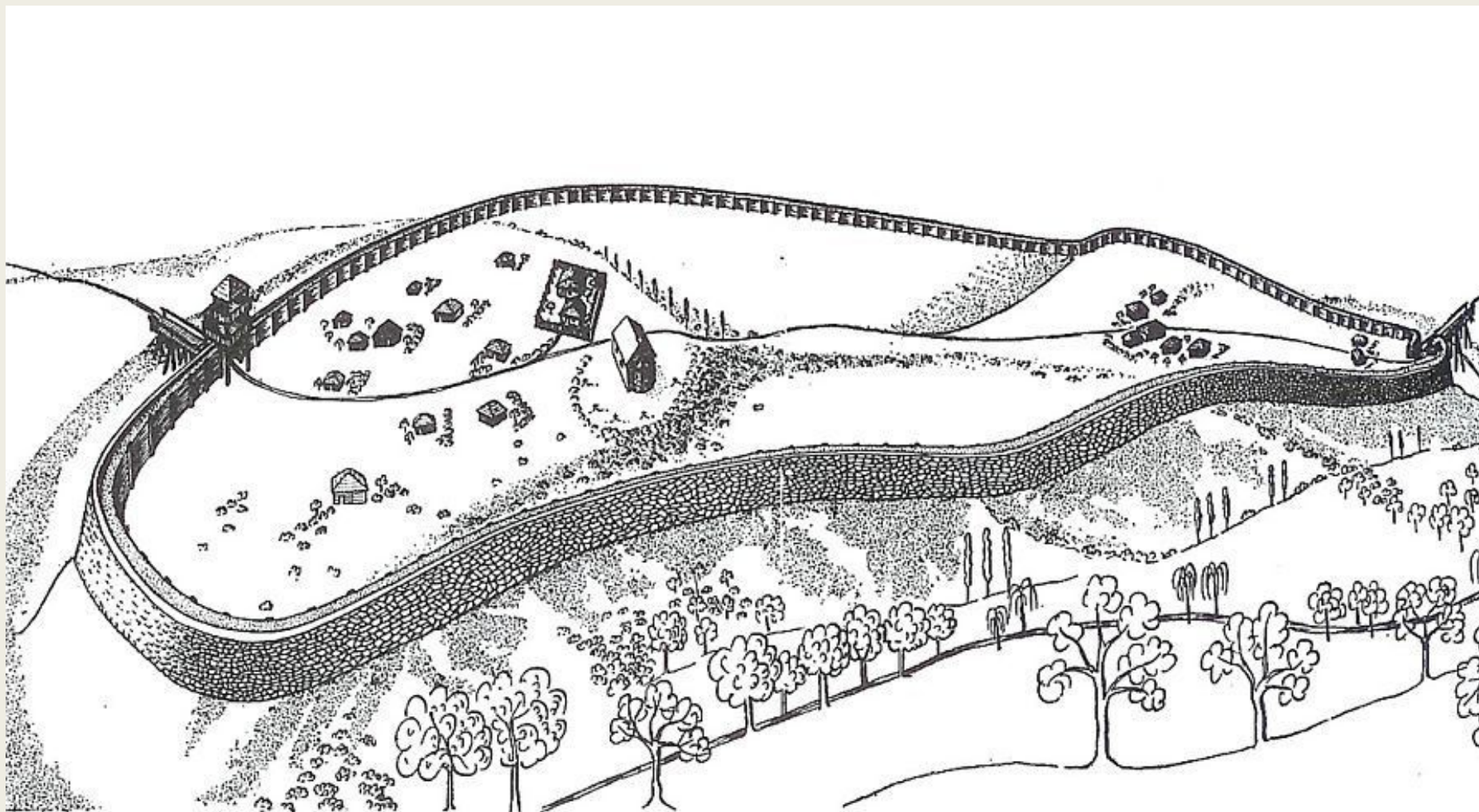
- správce/vilik
- lovčí

Obr. 1. Druhá polovina 12. století
 BN - benefícia; D - lovecký dvůr; H - správní hrad; KL - klášter

„Privatizace“ 13. století (Žemlička)?

Kouřim v 10. stol. (rekonstrukce Miloš Šolle)

Venkovská společnost (Petráček)

- **stratifikace:**
 - **„věrní knížete“**
 - úředníci
 - velmoži
 - bojovníci
 - **„poddaní“**
 - os. svobodní knížecí rolníci
 - nevolníci
- **správ. organizace:** hrady, dvorce
- **hosp. organizace:** velkostatek
- **VÝV → sblížování svob. a nesvobod. v procesu unifikace a „privatizace“**

Kolonizace

- „velká“ 13. stol.
- x Bretholzova „antikolonizační teorie“
- inovace v návaznosti na autochtonní vývoj:
 - města
 - proměny sídel. struktury - pravidelnější tvary sídlišť a plužin (zeměděl. pozemky)
 - reluce:
 - dávky přímé
 - dávky nepřímé (přímusy, regály)
 - trh
 - „individualizace“ vlast. práv → od participace k dominanci
 - pozem. šlechta

Imunity

- ***immunis* → pozdní ant.:** osvobození od veřej. břemen
- vynětí lidí a důchodů z kompetence hrad. správy
- od kon. 12. stol.
- přem. fundace (bis., kl., kap.)
- **CÍR. VRCHNOST** → stupňovité úlevy až po **kolektivní privilegium 1222**
 - vynětí ze zeměpan. majetku → od vlast. k zakladatel. církvi
 - vynětí z veřej. břemen
 - autonomie soudnictví
- **SVĚT. VRCHNOST** → **Statuta Konrádova 1189**
 - **tendence:** omezit moc a libovůli úřed. aparátu, zabezpečit práva (vyšší) šlechty, prosazení cír. morálky, redukce svépomoci
- **král. ochrana** → vzor v papež. ochraně x benef. úřednictvo

Emfyteuse

- celoevrop. zjev → právo přímého uživatele k zeměděl. půdě a jejím výnosům

1. emfyteutické právo (*ius theutonicum*):

- dědičnost držby půdy v muž. linii
- dispozice půdou
- reluce naturál. dávek a robot
- stabilní zatížení poddaných
- zákup (*arra*)
- předmět: zásadně nemov., výjimečně právo
- soud. samospráva

2. české právo (*ius bohemicum*):

- dočasná a odvolatelná držba půdy
- dům dědičným majetkem poddaných v muž. linii

3. *ius servile* (?)

RŮST
PRÁVNÍCH
ZÁRUK
PRO
PODDANÉ

Emfyteuse

- „promiskuita“ a sblíživání pr. režimů → shody: výkup, přeměňování, výše a skladba dávek (placení na Sv. Jiří 23.4. a Sv. Havla 16. 10.), lánová soustava
- forma převzata z říše, předpoklady dom. původu
- dův.: zlepšení pr. postavení pro poddané, zlepšení hosp. efektivity pro vrchnost
- **4 skupiny dle obsahu (Graus):**
 1. nové založení vesnice na emfyt. právu
 2. obnovení vesnice na emfyteutickém právu
 3. emfyteutická lokace, kde příjemce je poddaný
 4. emfyteutická lokace, kde příjemce je město, nebo feudál. vrchnost

Vrchnostenská správa

■ správ. jednotky:

- panství: rentovní → režijní
- statek

■ správ. činnosti:

- ekon. → provoz panství
- soud.
- policejní
- přenesená „VS“ → daně, voj.

■ správ. aparát:

- hejtman/úředník → vrcholný orgán: kancelář, hospodaření, styk s poddanými
- purkrabí → voj. velitel a správce hradu, nemovit. majetku a dominikál. hospodářství, správní dohled
- písař → čistopisy, registratura, zastupování hejtmana
- důchodní písař → příjem a výdej peněz, fin. evidence
- obroční/pivovarský/rybničný písař → „sektorová“ účet. evidence
- šafáři/správci → vrchnost. dvory a podniky
- spec. služebníci a řemeslníci

Vrchnostenské soudnictví

- **růz. rozsah jurisdikce: velké x malé viny**
- **kolizní případy svět. os. na duch. statcích → dvor. soud, zem. soud**
- **měst. právo**
- **soudce**
 - **jednání řídí vrchnost, nebo pověřený vrchnost. úředník → rychtář, fojt na cír. statcích, kteří mají na starost i výkon rozhodnutí**
- **přísedící**
 - **o věci spolurozhodují přísežní/kmetové/konšelé z venkov. komunity**
- **soudy v sídle panství, ve vsi s rychtou, v panském dvoře:**
 - **obecné/větší → obdoba zahájených měst. soudů; všeobec. jurisdikce civ. a trest.**
 - **posudky**
 - **mimořádné**
- **opravný prostředek → odvolání k měst. soudu, nebo k vrchnosti**

Poddanství

- his. mírnější forma osobní a majet. závislosti rolníků na vrchnosti
- svrchovanost
 - právní
 - tvorba práva (řády a instrukce)
 - aplikace práva (soudnictví)
 - správní
- solidarita
- partikularismus:
 - nepsané obyčeje
 - *Weistümer* z jižní Moravy
- status čl. ⇔ právní režim půdy
- majet. sféra
 - *dominium directum* → vlastnictví vrchnosti
 - *dominium utile* → držba poddaného
 - poplatky
 - omezení dispozice s půdou
 - *inter vivos* x parcelace
 - *mortis causa* x dědění v žen. linii a testovací svoboda
- osobní sféra:
 - roboty
 - pomoci
 - omezení stěhování
 - omezení sňatků

Člověčenství

- **vznik:** dobrovolný slib poddanství, tj. věrnosti a podřízenosti vůči vrchnosti
- **zánik:** vrchnost. akt propuštění z člověčenství
- feudál. vzor *homagia*
- symbol. forma podání ruky a ústní prohlášení
- vyplývá z přijetí vrchnost. nemov. majetku do užívání
- důsledek je placení feudál. renty a podřízení vrchnost. správě a jurisdikci
- bez stav. omezení
- **2 zákl. formy:**
 - kolektivní (nová vrchnost)
 - individuální (nový poddaný)